

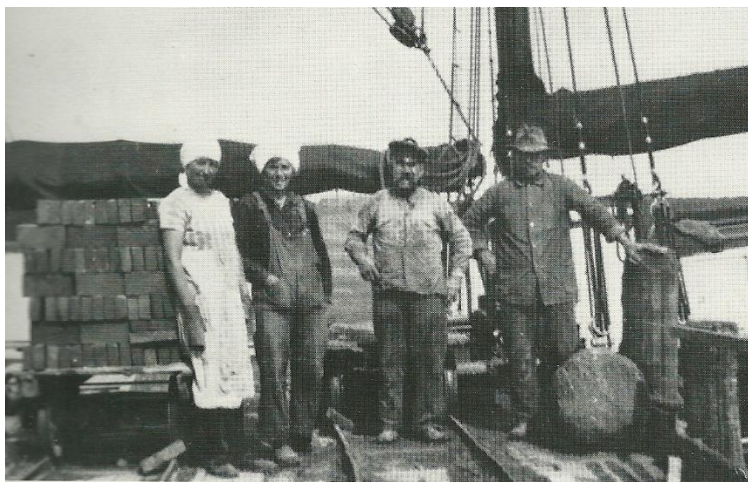
Livet på Bachmanns Teglværk!

Foranlediget af at Marianne Nielsen, der boede på Sandmarken, og er flyttet til Gråsten, afleverede et notat til Lokalhistorisk Arkiv i Avnbøl, fik jeg lys til at skrive lidt om teglværket i Nybøl Nor. Vi er altid glade for billeder og notater fra borgere, om deres fortid. Det sikrer at disse mennesker bliver husket i al fremtid.

Kvindelige teglværksarbejdere havde en hård og slidsom tilværelse, især hvis de også havde ansvaret for et hjem. I mange tilfælde stillede teglværksejeren som en betingelse ved ansættelse af en gift mand, der ønskede bolig ved teglværket, at hans kone også skulle arbejde med i driften.

Kvinderne udførte her især det arbejde, som ikke kunne laves i god akkord af mændene. Det var arbejde som at volke, d. v. s. at ælte og rense ler til tagsten, at skille og rejse rå sten, at sætte i klamp, at proppe drænrør og skiffe sten, d. v. s. at udskibe sten. Kvinderne var i deres arbejde helt styret af mændenes tempo og produktionens krav.

En forudsætning for, at kvinderne kunne arbejde med i teglværks driften var, at de boede direkte ved arbejdspladsen, så de kunne opfylde hjemmets krav jævnsides med arbejdspladsens. Sidst på

Lastning af teglprodukter ved Grønland. Ca. 1930. I teglværkernes mest travle periode var det først og fremmest kvinderne, der udskibede sten. Vognen skulle læsses og skubbes ned til det ventende skib, hvor kvinderne langede sten over rælingen.

formiddagen måtte de slippe arbejdet et par minutter og løbe hjem for at sætte middagsmaden over ilden. Maden, der var forberedt om morgenen, kogte færdig til middagspausen kl. 12. Når middagsmaden var serveret og spist, kunne mændene i reglen nå et lille hvil, mens kvinderne tog sig af afrydningen og eventuelt gjorde forberedelse til skolebørnenes eftermiddagsmad og måske også til aftensmaden.

Hvis en kvinde havde småbørn, var det meget vanskeligt, undertiden umuligt, at forene hjemmets krav med arbejdspladsens.

Christina Hansen fra Broager blev i 1893

gift med Magnus Lorenzen fra Skelde. Han arbejdede på teglværket Grønland om sommeren og var fisker om

vinteren. Om foråret flyttede Christina og Magnus fra fiskerhuset ved Skelde Strand og ind i en lille lejlighed i en af tørreladerne ved Grønland. Her arbejdede Christina med i produktionen indtil sommeren

1897, hvor hun fik sit tredje barn. Hun mente nu, at hun havde gjort sin pligt på teglgården »med et barn ved hånden, et barn i vognen og et barn i livet«. At medbringe tre småbørn på arbejdspladsen var næsten en umulighed, og Christina flyttede derfor ikke mere med manden på teglværket om sommeren. Under 1. verdenskrig fik kvinderne særligt vanskelige vilkår. Willi Christensen, Egersund, har fortalt om, hvorledes hans mor, Thekla Christensen i lighed med sine jævnaldrende, kvindelige arbejdskammerater under I. verdenskrig måtte overtage mændenes arbejde på teglværket. Samtidig havde kvinderne alene ansvaret for børnene mens mændene var i krig. På dette tidspunkt var aflønningen for kvinder kun omkring 50 % af mændenes løn, og krigen og manglen på arbejdskraft ændrede ikke på dette forhold.

Da industrien fik ligeløn i 1971, var kvinderne helt ude af produktionen. I dag er kvinderne på teglværkerne næsten udelukkende beskæftiget med kontorarbejde og rengøring.

Bachmanns Teglværk

Teglværket var oprindeligt et gårdteglværk. Det nævnes første gang i 1860, men er formodentlig bygget året før af Jørgen Jørgensen. Han solgte gård og teglværk den 28. april 1865 til konstitueret godsinspektør på Sandbjerg Gods, Johannes Jürgen Bachmann.

Fra 1907 ejedes teglværket af H.F. Bachmann. Ved hans død i 1950 blev det omdannet til et I/S med C.H. Bachmann som direktør. I 1970 blev selskabet omdannet til et aktieselskab med familien Bachmann som eneaktionærer. I dag ejes Bachmanns Teglværk af Vesterled og Carl Matzens Teglværker.

Øverst ses den 60 meter lange tunnelovn, hvor raaestens føres ind i den ene ende, og de færdigbrændte sten hentes ud af den anden, 3000 ad gangen hver fjerde time. Nederst er arbejderne ved at køre en vognladning færdige sten ud af ovnen.

Bachmanns Teglværk har markeret sig som et teknologisk forgangsværk. Som det første teglværk i Danmark indførte de kammertørring i 1952, og tunnelovnen fra 1959 var også landets første til teglværksbrug. 3000 sten færdige hver fjerde time

Alt arbejde, foregår i det fri i den store hal uden gener for arbejderne. Stenene køres paa store blokvogne med 3.000 sten ad gangen

ind i ovnen, en blokvogn fjernes hver fjerde time, og samtidig er en tilsvarende ladning sten færdigbrændt i ovnens anden. Ende, og kan køres bort direkte til byggepladserne om fornødent. Som forberedelser til bygning af den nye ovn og dermed den gennemførte mekanisering er der de sidste aar foretaget en række andre nye monteringer på teglværket, bl. a. at en såkaldt »sump«, hvor lerarterne blandes. Der er her materialer nok til et par maaneders forbrug, og i tørreladerne ligger der formede sten til andre to-tre maaneder, saaledes at man hvis uheld skulle indtræffe, ikke behøver at standse produktionen.

Endvidere har man faaet monteret nogle moderne tørreovne, der ligesom tunnelovnen er oliefyrede, eller rettere, man benytter spildvarmen fra tunnelovnen til at varme tørreovnene op med.

Skolevænget 1. Nybøl, luftfoto af Phrao, Ernst og Mariannes hus 1950

Marianne Phrao fortæller om livet for kvinderne på Bachmanns teglværk i tiden

Marianne er født 1917, gift Phrao. Der var et stort familiesammenhold i familien.

Der hvor der nu er Kramer bilværksted, var der før en kro, hvor landsbyfesterne blev holdt. Nu er der ingen sted mere at komme hen, der kom alle kollegaerne når der var fest. Stenderup var mest landmandsfamilier, men der kom altid nogen derfra også,

Maskinerne og reservedelene til teglværket kom mest fra Tyskland, her i Nybøl var der jo Max Michelsen, og senere hans sønner Christian og Ejner Michelsen, de var reparatører.

Sætte af i rikkerne var mandsarbejdede, det var for stræng for pigerne.

Vi boede til leje i 10 år på teglværket, hvor vi så flytte op i byen og købte et lille hus ved siden af foderforretningen, i det nye hjem fik vi både vand og afløb.

Marianne kunne ikke lide at bo på teglværket mere. Til og begynde med i det nye hjem, var der en pumpe indenfor i vaskehuset, og afløb ud af vaskerummet. Det varede ikke længe før vi fik en vandhane og en vask i køkkenet.

Vi følte os helt moderne. Vi boede der i 17 år og byggede så huset her på Lærkevej. Vi solgte så huset til foderstofforeningen, vi kunne ikke bo der mere for støj fra den store silo som blev bygget. I høstens tid gik støjen jo hele døgnet. Min mand havde nattevagt på teglværket, og kunne ikke sove for støj fra de store maskiner der kom med korn til siloen, Kaj Christensen tilbød at købe huset, jeg var godt nok ked af det, for vi havde lige fået indlagt centralvarme. Men det endte med at vi solgte det.

Det hus vi bor i nu, er bygget i 1964 ca. 20 år, Vi fik jo pengene udbetalt på det gamle hus, og havde til at skyde ind i dette hus. Et par år efter havde vi også penge til en bil. Bilen har jeg solgt nu, for hvad skal jeg med den. Vi havde meget fornøjelse af bilen, da min mand levede. Det er dyrt at holde et hus alene, håndværkerne er dyre. Før var det min mand der lavede det hele, nu må jeg leje til det det, der skal ordnes. Marianne fortæller, at hendes mand døde tidligt, hun var for ung, da hun blev alene. Hendes mand sagde altid, muddi vi skal spare, jeg er så meget ældre end dig, og når jeg er væk skal du jo klare dig alene. Efter at jeg er blevet alene, tager jeg en del ud at rejse. Ikke så langt væk. Jeg skal nu en tur til København og besøge en veninde. Jeg er meget udadvendt og skal ud blandt mennesker. På teglværket sagde man altid, at hvis vi kunne holde mændene i arbejde til 1 december, gik det jo nok. Der var altid lidt arbejdsløshed om vinteren på grund af frosten, de våde sten kunne ikke tåle frost.

På billedet til venstre, handler Marianne Pharao med slagter Nis Jensen fra Skodsbøl. .

Arbejdere på Bachmanns Teglværk ca. 1948 – 1950
I nederste række, nr. 3 fra venstre: Marianne Pharao.
Teglværksejer Bachmann står yderst til højre.
Med venlig hilsen *Arne Jessen*

Lokalhistorisk Forening
for Sundeved
Arkivet
Truenbrovej 21a, Avnbøl
6400 Sundeved
Tlf. 74460105 Sundevedarkiv@gmail.com www.sundevedarkiv.dk

